

ISLOMDAGI TA'LIM VA AXLOQ

Xayriyev Rahmonjon Otabek o'g'li -

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent

axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali,

Kompyuter injiniringi fakultet talabasi

e-mail – xayriyevrahmonjon@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Samatov Xurshid O'lmasjonovich**

Falsafa fanlari doktori, Dotsent.

Annotatsiya

Ushbu maqolada Islom dinida ta'lim va axloqning tutgan o'rni, uning tarixiy rivojlanishi hamda Qur'on va Hadis asosida ta'lim va axloqiy qadriyatlarning ahamiyati tahlil qilingan. Payg'ambar Muhammad (s.a.v.) hayoti va amaliyotidan namunalar orqali musulmonlar uchun ilm olish va axloqiy kamolotning naqadar muhimligi yoritilgan. Shuningdek, Islom tarixidagi mashhur ulamolar faoliyati, ta'lim markazlarining roli va axloqiy me'yorlarning ijtimoiy hayotdagi ahamiyati keng muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Islom, ta'lim, axloq, Qur'on, hadis, musulmon, ilm, odob, tarix, axloqiy tarbiya, Muhammad (s.a.v.), axloqiy qadriyatlar, ilm markazlari.

Kirish

Islom dini nafaqat e'tiqod tizimi, balki hayotning har bir jabhasini qamrab oluvchi komil bir turmush tarzini taqdim etadi. Bu dinning eng asosiy tamoyillaridan biri bu ta'lim va axloqdir. Qur'on va Hadisda ta'lim olish, ilm izlash, axloqiy yetuklikka erishish, odob-axloq me'yorlariga rioya qilish ko'plab joylarda ta'kidlanadi. Islom dinining ilk davrlaridan boshlab, ta'lim va axloq inson hayotining ajralmas qismi bo'lib kelgan.

Islomda ta'limning o'rni

Islomda ilm olish har bir musulmon erkak va ayol uchun farz qilingan. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) bunday deganlar: *"Ilm olish har bir musulmon (erkak va ayol) uchun farzdir"* [3 (Ibn Moja rivoyati)]. Bu hadisdan anglashiladiki, Islom dini ilmga katta ahamiyat beradi. Ilm orqali inson haqiqatni anglaydi, Allohni taniydi va jamiyatda foydali shaxsga aylanadi.

Qur'oni Karimning birinchi nozil bo'lgan oyati ham ilm haqida: *"O'qi! Yaratuvching Robbing nomi bilan o'qi!"* [2 (Al-'Alaq surasi, 1-oyat)]. Bu oyat orqali Alloh ta'limni, o'qishni, ilm olishni buyurmoqda. Bu esa musulmonlar uchun ilm-fanga bo'lgan yuksak rag'batning manbasidir.

Islom tarixiga nazar solsak, ilk musulmonlar ta'limga katta e'tibor berishgan. Payg'ambarimiz (s.a.v.) davrida "Suffa" nomli ilk maktab tashkil etilgan bo'lib, bu yerda sahobalar Qur'on va hadislarni o'rganishgan. Keyinchalik xalifalik davrlarida Bag'dod, Kufa, Damashq, Buxoro, Samarqand kabi shaharlar ilm markazlariga aylangan. Ulamolar, olimlar hadis, fiqh, tafsir, tibbiyot, matematika, astronomiya kabi fanlar bilan shug'ullanishgan.

Imom Buxoriy, Imom Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino kabi buyuk allomalar Islom ta'lim tizimining yuksak namunasi sifatida tarixda o'chmas iz qoldirishgan.

Islomda axloqiy qadriyatlar

Axloq — insonning odobi, xulqi, boshqalar bilan munosabatini ifoda etuvchi asosiy tushunchadir. Islom dini axloqiy tarbiyaga katta ahamiyat beradi. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.): *"Men go'zal axloqni mukammallashtirish uchun yuborildim"*[3 (Ahmad, Bayhaqiy)] — deganlar. Bu hadisdan ko'rinib turibdiki, Islom dini asosan axloqiy yetuklikni targ'ib etadi.

Islomiy axloqning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Rostgo'ylik
- Adolat
- Halollik
- Kamtarinlik
- Sabr-toqat
- Rahm-shafqat
- Boshqalarga yordam berish

Qur'oni Karimda va Hadislarda insonning axloqiy kamolotiga oid ko'plab saboqlar keltirilgan. Payg'ambarimiz (s.a.v.) hayotlari esa mukammal axloqiy namunadir. U zot hech qachon yomon so'z aytmagan, hatto dushmanlariga ham yaxshi muomalada bo'lganlar. Ular odamlar orasida eng rostgo'y, eng halol va eng xushmuomala inson sifatida tanilgan.

Axloqiy tarbiya, eng avvalo, oila bag'rida boshlanadi. Islom dinida ota-onaning farzand tarbiyasidagi mas'uliyati juda yuqori baholangan. Qur'onda ota-onalar farzandlariga faqatgina moddiy emas, balki ma'naviy boylik – ya'ni odob, e'tiqod va axloqni o'rgatishlari lozimligi qayd etilgan. Rasululloh (s.a.v.): *"Ota-onaning farzand oldidagi eng katta haqqi – bu unga yaxshi tarbiya berishidir"*[3]deganlar.

Shuningdek, jamiyat va maktab ham axloqiy tarbiyada muhim rol o'ynaydi. Maktab – bu nafaqat ilm beruvchi muassasa, balki yosh avlodning ma'naviyatini shakllantiruvchi muhitdir. Islomiy ta'lim tizimida o'qituvchilarning odobi, bilimi va axloqi bolalar uchun ibrat bo'lishi shart. Maktabdagi har bir dars, har bir muomala bolalarga axloqiy saboq bo'lishi kerak.

Bugungi zamonaviy texnologiyalar, globallashuv va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi bilan birga axloqiy inqiroz hodisalari ham ko'paymoqda. Yoshlar orasida befarqlik, xulq-atvorning buzilishi, qadriyatlarga bo'lgan munosabatning susayishi kuzatilmoqda. Bu esa ta'lim tizimi va axloqiy tarbiyaning kuchaytirilishini talab etadi.

Islom bu borada aniq va qat'iy yo'l ko'rsatadi. Har bir musulmon ota-ona, o'qituvchi, davlat va jamiyat bu borada birgalikda harakat qilishi kerak. Ayniqsa, yosh avlodni Islomning ilmga va axloqqa asoslangan qadriyatlari bilan qurollantirish bugungi kunning eng dolzarb masalasidir.

Ilm va axloqning uyg'unligi

Islomda ilm va axloq bir-biridan ajralmas tushunchalardir. Ilm axloq bilan bezatilmasa, u zararli bo'lishi mumkin. Shuningdek, faqat axloqli bo'lish, lekin jaholatda qolish ham yetarli emas. Qur'on bu haqda shunday deydi: *"Biladiganlar bilan bilmaydiganlar barobar bo'lurmi?"* [2 (Az-Zumar, 9-oyat)]. Ilm Allohni tanitadi, axloq esa unga yaqinlashtiradi. Shuning uchun ham haqiqiy musulmon ilmi va axloqli inson bo'lishi kerak.

Zamonaviy jamiyatda halollik, adolat, inson huquqlari, tenglik kabi qadriyatlar tobora muhim bo'lib bormoqda. Bu qadriyatlarning ko'pi Islom dini tomonidan XIV asrdan buyon ilgari surilgan. Misol uchun, halollik — haromdan tiyilish, birovning haqini yemaganlik; adolat — qarorlar chiqarishda, muomalada tenglik; sabr — og'ir holatlarda ruhiy barqarorlik — bularning barchasi Islom axloqining asosi bo'lib, har qanday jamiyatda tartib va totuvlikni ta'minlaydi.

Xulosa

Islom dini ilm va axloqni inson hayotining ikki asosiy ustuni sifatida qaraydi. Bu ikki tushuncha bir-birini to'ldiradi va uyg'unlikda mavjud bo'lgandagina inson komillikka erishadi. Qur'on oyatlari va Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida ilm olishga, tafakkur qilishga, anglashga chaqiriqlar juda ko'p. Shu bilan birga, axloqiy yetuklik, go'zal odob, boshqalar bilan yaxshi munosabatda bo'lish ham Islomning ajralmas tarkibiy qismidir.

Islomda ta'lim jarayoni faqatgina diniy bilimlar bilan cheklanmaydi. Aksincha, bu jarayonni keng qamrovli — ya'ni dunyoviy fanlar, tibbiyot, astronomiya, matematika kabi sohalarni ham o'z ichiga olgan holda ko'rib chiqadi. Bu esa musulmon jamiyatlarida qadimdan ilmiy markazlarning rivojlanishiga turtki bo'lgan. Islom tarixidagi buyuk allomalar — Imom Buxoriy, Ibn Sino, Forobiy, Beruniylar bunga yorqin misoldir.

Axloq esa — insonning har kuni hayotda tutadigan yo'li, unga boshqalar bilan qanday munosabatda bo'lishni, qanday so'zlashni, qanday yashashni ko'rsatadigan muhim qadriyatdir. Axloqiy me'yorlarga rioya qilish orqali jamiyatda tinchlik,

birdamlik, adolat va hurmat qaror topadi. Islom axloqiy me'yorlarni shunchaki tavsiya etmaydi, balki ularni hayotiy zarurat sifatida ko'rsatadi.

Zamonaviy davrda insoniyat ko'plab muammolarga duch kelmoqda: axloqiy inqiroz, ilmga befarqlik, yoshlar orasida ma'naviy tushkunlik, ijtimoiy adolatsizlik — bularning barchasi Islom dini ta'lim va axloqqa bergan yondashuv bilan bartaraf etilishi mumkin. Har bir musulmon ilm olishga intilishi, axloqiy yetuklikka erishishga harakat qilishi, boshqalarga hurmat bilan yondashishi kerak. Faqat shundagina biz komil jamiyat barpo eta olamiz.

Shunday ekan, Islomdagi ta'lim va axloq masalasi nafaqat diniy, balki ijtimoiy va madaniy hayotning ham muhim asosi bo'lib qoladi. Bu yo'ldan borish har bir inson uchun, ayniqsa musulmon yoshlar uchun eng sog'lom, eng to'g'ri va eng barakali yo'ldir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A.
Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.
2. Qu'roni Karim
3. Tarjimasi va tafsiri: Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. — Toshkent: Hilol-nashr, 2016. — (Al-'Alaq surasi, 1-oyat)-597-bet.
4. .(Az-Zumar, 9-oyat) 542-bet.
5. Muhammad Sodik Muhammad Yusuf.
Hadis va hayot. 1-jild: Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.). — Toshkent: Hilol-nashr, 2012. — 288 b.
6. Nosirov A.
Islomda axloqiy tarbiya masalalari. — Toshkent: O'zbekiston fan va texnologiyalar nashriyoti, 2009. — 204 b.
7. Azizi M.
Islom tarixi: Ilk davr. — Toshkent: Sharq, 2011. — 320 b.
8. Abdulaziz Mansur.
Islom va zamonaviylik. — Toshkent: Movarounnahr, 2010. — 244 b.
9. Qodirov M.
Islomda ilm va tafakkur. — Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Din ishlari bo'yicha qo'mitasi, 2013. — 180 b.
10. Said Ahmad.
Odobnoma: yoshlar uchun axloqiy qo'llanma. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi, 2007. — 128 b.
11. Ibn Sino.
Donishnoma. — Toshkent: Fan, 1997. — 496 b.
12. Jaloliddin Rumi.
Masnaviy Ma'naviy(tanlangan qism). — Toshkent: Sharq, 2004. — 216 b.